Botanisk inventering av några gräsmarker i Nackareservatet, Stockholms län

Utförd av:

Lisel Hamring
Text och natur

Augusti 2017

Inledning

Under två dagar i början av juli månad 2017 gjordes en kärlväxtinventering i totalt fyra utpekade gräsmarker inom Nacka-reservatet (Klisätra ängar, Hundängen, Söderbysjön och Stengärdet). Arbetet utfördes på uppdrag av Fastighetskontoret, Stockholms stad, som del i uppföljning av reservatets skötsel. På Klisätra ängar har slåtterförsök pågått i några år, på övriga platser ska arbetet inom kort inledas. Resultatet av denna inventering ska senare följas upp för att studera floran förändringar vid införd slåtter. Denna ängsrestaurering görs för att gynna den biologiska mångfalden.

Årets inventering omfattade alla träd, kärlväxter och gräs som påträffades i undersökningsytorna. För hävdindikatorer, växter som kräver slåtter eller bete för sin överlevnad, och gödselindikatorer, växter som är kvävegynnade och som ofta tar över om hävden upphör, noterades frekvens i en tregradig skala (enstaka, vanlig, riklig). Klassificering av hävd- och gödselindikatorer har gjorts utifrån Ekstam & Forshed, 1992 (se bilaga 2). För alla övriga arter anges siffran 1 som förekomst i tabellen. I bilaga 2 finns även en lista på övriga arter som gynnas av hävd, dvs slåtter eller bete, i urval av Tommy Lennartsson, forskare vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU, i Uppsala.

Resultat

Totalt i hela undersökningen noterades 155 kärlväxtarter, exklusive träd. Resultatet av inventeringen framgår av bilaga 1: Artlista. Nedan visas en orienteringskarta. Detaljkartor med inritade intressanta områden redovisas separat, bilaga 3. Dessa mindre områden valdes ut utifrån fynd av en eller flera olika hävdarter på en begränsad yta.

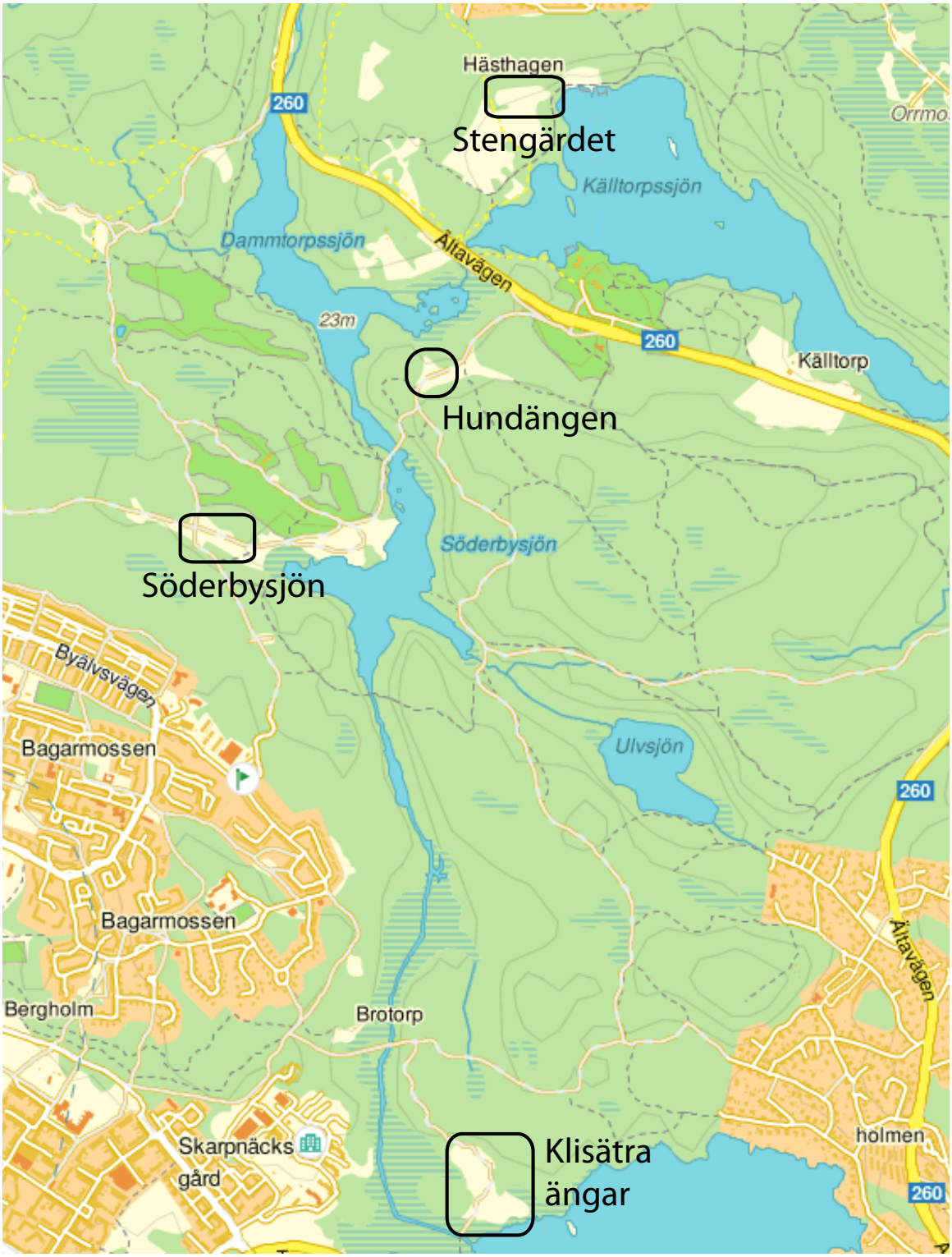

Inventerade platser

Klisätra, slåtterytan, domineras fortfarande av kvävegynnade gräsarter.

Klisätra ängar

Klisätra ängar består av en stor frisk till fuktig öppen gräsmark med omgivande hällar. Marken har tidigare varit ohävdad i över 20 år till dess att man för tre år sedan återinförde traditionell slåtter. I september 2016 sattes ett antal pluggplantor in på slåtterytan, bland annat prästkrage, gullviva och gökblomster.

Inventeringen delades här upp i två delar, dels hällmarkerna, dels själva slåtterytan.

Många av de torrtåliga och mer intressanta arterna på hällarna, inklusive hällar norr om gångväg, kan inom ett antal år förväntas sprida sig in i slåtterytan när slåttern har gjort förhållandena mer gynnsamma, dvs mindre kväverikt. Detta sagt som ett alternativ till insättning av pluggplantorna, som nu riskerar att kvävas av rikliga mängder av höga, kvävegynnade arter som hundäxing och ängskavle.

Totalt i området påträffades 13 hävdgynnade arter, exempelvis backnejlika, brudbröd och ängsskallra. Det inritade området i Bilaga 3 är en yta i sydväst med en stor mängd backnejlika.

Klisätra ängar, intill-liggande hällmarker med artrik flora

En av trädarterna, getapel. Gynnar fågellivet.

Tulkört med skinnbagge. Funnen i Klisätra ängar.

Hundängen

Hundängen består dels av hällar med artrik torrängsflora, dels en planare frisk gräsmark. I brynet växer hassel, ek, en och getapel. Bland hävdarterna kring hällarna i den östra delen märks bland annat backnejlika, jungfrulin och brudbröd. På den friskare gräsmarken dominerar mer triviala arter som rödklöver, timotej och kråkvicker, men på sikt med slåtter finns här potential för en mer artrik flora.

Totalt påträffades i Hundängen 11 hävdgynnade arter, exempelvis backnejlika, rödklint och jungfrulin. Det inritade området i Bilaga 3 är en yta med alla dessa tre arter.

Piggstarr, försvinner vid utebliven hävd, enligt Ekstam & Forshed men trivs samtidigt i kväverik mark

Söderbysjön

Delområdet Söderbysjön ligger i anslutning till golfbanan i området. Inventeringsytan delas in i två delar av en gångväg i öst-västlig riktning. Marken består av en torr till fuktig gräsmark med en hel del hävdgynnade arter, enligt definitionen i Ekstam&Forshed, 1992. En liten del av angränsande dike, väg och skogsslänt i norr omfattas också av inventeringen. I den norra halvan av området finns rikligt med jungfrulin och i det stora hela är denna halva mer artrik och torr än den södra. I söder dominerar skogsklöver, gulvial och älggräs. Undersökningens enda orkidé, jungfru Marie nycklar, hittades dock här, i Söderbysjöns södra halva.

Totalt påträffades vid Söderbysjön 12 hävdgynnade arter, exempelvis backglim, backlök och jungfrulin. Det inritade området i Bilaga 3 är en yta med särskilt riklig förekomst av jungfrulin.

Delområdet söder om gångvägen domineras i öster av kirskål. Dessutom vandrar aspen in från skogsbrynet. De första årens slåtter kan därför med fördel göras två gånger här för att snabbare få bukt med kirskålen. Se även Pratensis.se för annan beprövad metod för bekämpning av svåra ogräs.

Vildmorot, i norra halvan av inventeringsytan.

Fynd av vippärt. Att den svartnar när den torkar framgår av det vetenskapliga namnet, *Lathyrus niger.*

Stengärdet

Stengärdet är uppdelat på två mindre friska till fuktiga gräsmarker i norra delen av reservatet. Båda delarna består av relativt stor dominans av kväveälskande arter som stormåra, ängskavle och älggräs. Urvalet av denna yta har dock skett utifrån en rapport från

Naturskyddsföreningen, som dokumenterat förekomst av bastardsvärmare och smalvingad blombock, som bland annat lever på älgört. I västra kanten av det norra delområdet, i skogsbrynet, var marken dock lite torrare och där återfanns arter som ärenpris, käringtand, småborre, svartkämpar och bergmynta. Området är inritat i Bilaga 3.

Totalt påträffades 4 hävdgynnade arter i Stengärdet, exempelvis bergmynta, käringtand och rödklint.

Med kontinuerlig hävd framöver kan mer hävdgynnade arter som dessa förväntas sprida sig över större delen av området, och samtidigt behålla den rika insektsfaunan.

Högt gräs med kväveälskande arter: Kråkvicker, ängssyra, stormåra

Diskussion

En stor del av de rödlistade arterna i vårt land är knutna till det gamla kulturlandskapet (ArtDatabanken, 2015). Därför är alla öppna gräsmarker där gammal traditionell återupptas betydelsefulla. Vid en restaurering av gräsmarker som de i Nacka-reservatet är det viktigt att komma ihåg när man granskar resultatet vid en uppföljning, att antalet hävdgynnade arter beror på markens egenskaper vad gäller näringsinnehåll, i synnerhet kväve, fuktighetsgrad, markhistorik, jordmån, solexponering och förekomst av kalk mm. Mätbara förändringar i floran vid återinförd slåtter tar tid. Det visar också Svensson, et al, 2017, i ett 13-årigt slåtterförsök i kraftledningsgator. Vid upprepat borttag av näring, som slåtterhävd innebär, förväntas frekvensen av de nu ingående hävdarterna öka medan de kvävegynnade gräsen, som nu dominerar vissa ytor, förväntas minska. En mer detaljerad inventering av de

intressanta, hävdgynnade arterna, exempelvis genom att registrera förekomst och antalet exemplar per förekomst, skulle för framtiden kunna vara ett sätt att i siffror mäta ökad biologisk mångfald i Nacka-reservatets ängsrestaurering.

Referenser

- ArtDatabanken, 2015: Rödlistade arter i Sverige 2015. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ekstam, Urban & Forshed, Nils: Om hävden upphör. Naturvårdsverket, 1992.
- Fors, Ronny & Sundberg, Beatrice: Bastardsvärmare och smalvingad blombock. Naturskyddsföreningen i Nacka resp Stockholm, 2014
- Mossberg, Bo & Stenberg, Lennart: Fältflora. Wahlström &Widstrand, 2006
- Svensson, Roger et al, 2017: Slåtterhävd i kraftledningsgator – en 13-årig studie. Svensk Botanisk Tidskrift 111, sid 16-28
- www.pratensis.se

BILAGA 1

Slåtterförsök i Nacka-reservatet. Resultat av inventering

Klisätra ängar, Hundängen, Söderbysjön och Stengärdet.
Frekvens för ett urval av hävd- och gödselindikatorer (enstaka, vanlig, riklig). Förekomst, övriga arter, inkl träd: 1
Klassificering av hävd- och gödselindikatorer har gjorts utifrån Ekstam&Forshed, 1992: Om hävden upphör

Örter och gräs	Klisätra, hällar	Klisättra, slåtteryta	Hundängen, hällar	Hundängen, slåtteryta	Söderbysjön	Stengärde
Art						
Agrostis-släktet (ven)		1				1
Alchemilla-släktet (daggkåpa)		1		1	1	1
Alsikeklöver	1			1	1	1
Backglim *					enstaka	
Backlök *	vanlig	enstaka	enstaka	enstaka	enstaka	
Backnejlika *	enstaka		vanlig			
Backskärvfrö	1					
Backsmörblomma?				1		
Backtrav	1					
Berggröe	1					
Bergmynta *						enstaka
Berggröe					1	
Bergsslok						1
Bergssyra	1		1			
Blekstarr				1	1	
Blodnäva					1	
Bockrot *					enstaka	
Brudbröd *	enstaka	enstaka	enstaka		enstaka	
Brunört				1	1	1
Brännässla #	vanlig	vanlig				
Carex-släktet (starr)		1	1		1	1
Dryopteris-släktet (ormbunke)	1		1			
Duvnäva	1					
Femfingerört	1		1		1	1
Festuca-släktet (svingel)		1				
Flenört	1	1				
Flockfibbla	1		1			1
Fyrkantig johannesört	1	1		1	1	1
Fårsvingel *	vanlig		vanlig		enstaka	
Gaffelbräken	1					
Galeopsis-släktet (pip/topp-dån)	1	1				
Getrams			1			
Grenrör		1				
Groblad				1	1	1
Gråbo		1				
Gråfibbla	1		1		1	1
Gräslök	1					
Grässtjärnblomma	1	1	1	1	1	1
Grönknavel	1					
Gul fetknopp	1					
Gullklöver			1			
Gullris					1	
Gullviva *		enstaka				
Gulmåra *	riklig	vanlig	vanlig	vanlig	vanlig	
Gulsporre						1
Gulvial		1		1	1	1
Gåsört					1	
Gökblomster *	enstaka					
Gökärt	1		1		1	1
Hag/skogsfibbla	1					
Hallon	1		1			
Harklöver	1		1			
Harstarr	1	1			1	
Humleblomster		1		1	1	1
Hundkex #	vanlig	vanlig		vanlig		
Hundäxing #		riklig	vanlig	riklig	riklig	riklig
Häckvicker	1	1	1	1	1	1
Hönsarv	1				1	1
Höstfibbla	1					
Jordreva		1				
Jungfru Marie nycklar *					enstaka	
Jungfrulin *			enstaka		riklig	
Kaprifol		1				
Kirskål			1	1	1	1
Knapptåg					1	
Knylhavre	1					

Korsört	1					
Krusskräppa	1			1		1
Kruståtel	1		1			1
Kråkvicker	1	1	1	1	1	1
Kungsljus	1					
Kvickrot #	enstaka	enstaka				vanlig
Käringtand *		enstaka	vanlig	enstaka	vanlig	enstaka
Kärleksört	1		1			
Liten fetknopp	1		1			
Luddhavre	1					
Luddlosta	1					
Lundgröe	1				1	
Lundkovall	1	1	1		1	1
Lövbinda	1					
Malört	1					
Mannagräs						1
Maskros	1		1	1	1	1
Midsommarblomster #		enstaka		enstaka		vanlig
Nejlikrot		1				1
Piggstarr		1			1	
Piprör			1			
Plattstarr		1			1	
Prästkrage *		enstaka		enstaka		
Revfibbla ?			1			
Revfingerört					1	
Revsmörblomma	1				1	1
Rumex-släktet (skräppa)			1			
Rödklint *		enstaka		enstaka	vanlig	vanlig
Rödklöver	1	1		1	1	1
Rödsvingel	1		1		1	1
Rödven	1	1	1	1	1	
Röllika	1	1	1	1	1	1
Sandnarv	1					
Skogsfräken						1
Skogsklöver	1	1	1	1	1	1
Smultron	1		1		1	1
Småborre						1
Smörblomma #		riklig		vanlig	vanlig	vanlig
Sparvvicker	1		1			
Spenört			1	1		
Stenbär			1		1	1
Stor blåklocka	1		1			
Stormåra	1	1	1	1	1	1
Styvmorsviol	1					
Sumpmåra		1				
Svartkämpar *	enstaka		vanlig		vanlig	enstaka
Svärdslilja		1				
Taggsallat	1					
Teveronika	1	1	1		1	1
Timotej #		riklig	vanlig	riklig	vanlig	vanlig
Tjärblomster *	vanlig		enstaka		enstaka	
Träjon			1			
Tulkört	1					
Tuvtåtel	1	1		1	1	
Ullkardborre						1
Vanlig pilört #	enstaka	vanlig			vanlig	vanlig
Videört				1	1	1
Vildmorot					1	
Viola-släktet (violer)			1		1	1
Vippärt					1	
Vispstarr						1
Vit fetknopp	1					
Vitklöver #		vanlig	vanlig	vanlig	vanlig	vanlig
Vitknavel	1		1			
Vitmåra	1	1	1		1	
Vitsippa	1		1		1	1
Vårbrodd	1		1	1	1	1
Vårfryle		enstaka				
Vårlök			1		1	
Vårspergula	1					
Våtarv	1					
Vägtistel		1				1
Åkerfräken	1	1			1	1
Åkerförgätmigej						1
Åkertistel #		riklig				enstaka
Åkervädd					1	
Äkta johannesört	1		1		1	1
Älggräs #		riklig		riklig	riklig	riklig
Ängsfryle	1		1		1	
Ängsgröe	1	1				
Ängshaverrot	1	1			1	1
Ängshavre	1					
Ängskavle #	riklig	riklig		vanlig	riklig	1
Ängsskallra *		enstaka	vanlig	vanlig		
Ängssvingel		1			1	
Ängssyra	1			1	1	1
Ängsviol		1				
Ärenpris	1		1			1
Örnbräken						1

SUMMA, antal arter	**86**	**56**	**57**	**39**	**74**	**65**

* Hävdindikatorer, se nästa flik

Gödselindikatorer, se nästa flik

Träd och buskar Art	Klisätra, hällar	Klisättra, slåtteryta	Hundängen, hällar	Hundängen, slåtteryta	Söderbysjön	Stengärde
Al	1	1				1
Ask	1	1				1
Asp	1	1	1	1	1	1
Bindvide	1					
Björk	1	1			1	
Ek	1		1		1	1
En	1	1	1			
Getapel		1	1			
Hagtorn	1	1	1	1	1	
Hartsros	1		1			1
Hassel			1	1		1
Hägg	1		1			
Jolster	1	1				
Måbär	1					1
Nyponros	1		1		1	
Oxel		1				
Rönn	1		1			1
Skogstry	1		1			
Slån	1	1				
Sälg	1					
Tall	1		1			
Äkta fläder	1					

Hävd- och gödselindikatorer i undersökningsområdena

Hävdindikatorer definieras här enligt Ekstam&Forshed, 1992: Kategori A och B, dvs arter som i en tidig successionsfas resp mellanfas i torr till fuktig mark minskar i mängd vid utebliven hävd.
Gödselindikatorer definieras enligt Ekstam&Forshed, 1992: Katergori C och D, dvs arter som trivs med stora mängder kväve och som i såväl en tidig, mellan och sen fas ökar i mängd vid en utebliven hävd.
Listan nedan är ett urval av dessa.

Hävdindikatorer	Gödselindikatorer
Backglim	Brännässla
Backlök	Hundkex
Backnejlika	Hundäxing
Bergmynta	Kvickrot
Bockrot	Midsommarblomster
Brudbröd	Smörblomma
Fårsvingel	Timotej
Gullviva	Vanlig pilört
Gulmåra	Vitklöver
Gökblomster	Åkertistel
Jungfru Marie nycklar	Älggräs
Jungfrulin	Ängskavle
Käringtand	
Lundkovall	
Prästkrage	
Rödklint	
Svartkämpar	
Tjärblomster	
Ängsskallra	

Utökad lista av hävdindikatorer fr Tommy Lennartsson, forskare på SLU, Uppsala
I fet stil, slåttergynnade, övriga betesgynnade
Adam och Eva
Backglim
Backklöver
Backnejlika
Backtimjan
Bergmynta
Blåsuga
Brudbröd
Brudsporre
Darrgräs
Fältgentiana
Fältmalört
Getväppling
Gökblomster
Harmynta
Höskallra
Jungfrulin
Kattfot
Klasefibbla
Knippfryle
Knägräs
Korskovall
Krissla
Kungsmynta
Loppstarr
Lundkovall
Nattviol
Nålstarr
Ormrot
Rosettjungfrulin
Rödklint
Slåtterblomma
Slåtterfibbla
Solvända
Spåtistel
Stor blåklocka
Svinrot
Tjärblomster
Tvåblad
Vanlig ögonröst (eller andra ögonröstarter)
Vildlin
Ängsfryle
Ängsgentiana
Ängsklocka
Ängsskallra
Ängsskära
Ängsvädd

Bilaga 3, Botanisk intressanta delområden/kärnområden

Klisätra ängar.

Söderbysjön

Hundängen

Stengärdet